

สรุป

การศึกษาของไทยในระยะแรกยังไม่มีระเบียบแบบแผน เด็กชายเรียนรู้นั่งสือที่วัด โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สอน ส่วนเด็กหญิงสังคมไทยในขณะนั้นไม่นิยมให้เรียนหนังสือ แต่ให้ฝึกอบรวมงานบ้านการเรือน การเรียนรู้นั่งสือในสมัยนั้น ให้เรียน อ่าน เขียน คัดเลข และศาสนา วิธีการเรียนรู้ ด้วยการจดจำ ฝึกปฏิบัติตามคำสอนของครูในลักษณะการลอกเลียนแบบวิชาความรู้จากคัมภีร์อย่างแม่นยำ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นความสำคัญ ความจำเป็นที่จะให้ประชาชนทุกคนได้รับความรู้ขั้นพื้นฐาน เพื่อยกระดับความเจริญของประเทศ พัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยจากการคุกคามของประเทศมหาอำนาจในทวีปยุโรป จึงจัดตั้งโรงเรียนแบบในระบบโรงเรียนขึ้น โรงเรียนสำหรับทวยราษฎร์แห่งแรก คือ โรงเรียนวัดมทรณพาราม แม้จะจัดตั้งการศึกษาแบบระบบโรงเรียน แต่โรงเรียนก็ไม่แยกออกจากวัด ซึ่งมีเหตุผลอันหนึ่งนอกจากเรื่องปัญหางบประมาณ คือ วัดช่วยโน้มน้าวให้ประชาชนส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนตามจุดมุ่งหมายของผู้บริหารประเทศ ซึ่งมีเป้าหมายให้ประชาชนทุกคนได้เรียนหนังสือขั้นพื้นฐาน หรือได้รับการศึกษาภาคบังคับ

ความพยายามของรัฐที่จัดการศึกษาภาคบังคับ และพัฒนาการศึกษาภาคบังคับ อาจสรุปกล่าวได้เป็น 4 ระยะ ดังนี้

1. การจัดการศึกษาระยะก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464
2. การจัดการศึกษาภาคบังคับระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2464 - 2484)
3. การจัดการศึกษาภาคบังคับระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2492 - 2515)
4. การจัดการศึกษาในแนวปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2516 - 2520)

การจัดการศึกษาระยะก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มจัดตั้งโรงเรียนในลักษณะในระบบโรงเรียนแล้ว พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์อัครราชทูตพิเศษประจำราชสำนักอังกฤษให้หารูปแบบการจัดการศึกษาในต่างประเทศ เพื่อนำมาคิดแปลงแก้ไขการจัดการศึกษาของไทย และโปรดให้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ด้วย พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ได้ถวายความเห็นว่าการจัดการศึกษาแบบอังกฤษพอที่จะนำมาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมกับการศึกษาของเด็กไทย แนวการจัดการศึกษาของอังกฤษจึงเป็นพื้นฐานในการสร้างโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 โดยการนำมาปรับให้เหมาะสมกับสภาพของประเทศไทย เช่น การแบ่งระดับการศึกษา การกำหนดอายุในวัยเรียน หลักสูตร แบบเรียน เป็นต้น ต่อมาได้ปรับปรุงแก้ไขโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 เป็นโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 โดยนำแผนการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นมาเป็นพื้นฐานในการพิจารณาปรับปรุงแก้ไข ทั้งนี้เชื่อว่าแผนการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นจะมีความเหมาะสมกว่าโครงการศึกษาที่ไทยใช้อยู่ในปัจจุบันนั้น เพราะ แผนการศึกษาชาติของประเทศญี่ปุ่นได้ปรับปรุง โดยการศึกษาแผนการศึกษาชาติต่าง ๆ ทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา อย่างเรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นโครงการศึกษาของไทยก็มีการปรับปรุงให้เหมาะสมเป็นลำดับ ผู้ที่มีโอกาสได้ศึกษาในระยะนั้นส่วนใหญ่จะใช้เวลาความรู้ไปประกอบอาชีพรับราชการ จนเป็นเหตุผลหนึ่งที่สรุปเอาว่า จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาในระยะนั้นเพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ

ต่อมาในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีปัญหาเรื่องการศึกษา คือ ผู้เรียนหนังสือนิยมมุ่งเข้ารับราชการมาก จนเกินความต้องการของรัฐบาล จึงทำให้รัฐบาลต้องแก้ไขปรับปรุงโครงการการศึกษาชาติใหม่มาใช้โครงการศึกษาชาติ พ.ศ. 2456 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น นอกจากการรับราชการ ซึ่งโครงการศึกษาชาติฉบับนี้ ได้จัดให้ระดับประถมศึกษาเรียนวิชาสามัญ 3 ปี และเรียนวิชาวิสามัญ คือ วิชาอาชีพอีก 2 ปี รวมเป็น 5 ปี นับว่าโครงการศึกษาชาติ พ.ศ. 2456 ได้เริ่มต้นแก้ปัญหาให้ผู้เรียนได้นำวิชาความรู้ไปประกอบอาชีพอย่างอื่น นอกเหนือจากการรับราชการ และโครงการศึกษาดังนี้ยังเป็นต้นแบบของการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาให้เรียนวิชาสามัญและวิชาชีพสลับต่อมา การจัดการศึกษาสมัยนั้นพยายามที่จะขยายการศึกษาระดับประถมศึกษาให้กว้างขวาง และเตรียมการเพื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา

ในคํานับบริหารการศึกษาได้กำหนดผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา-
 อย่างชัดเจนในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้ ในส่วนกลางกระทรวง
 ปกครองท้องที่และกระทรวงธรรมการรับผิดชอบเรื่อง วางหลักสูตร ระเบียบต่าง ๆ การตรวจ
 โรงเรียน เป็นต้น ในระดับท้องถิ่นจัดตั้งคณะกรรมการตำบล ตำบลละ 3 นาย คือ กำนันหรือ
 หัวหน้าตำบล 1 คน อธิการวัด 1 รูป นายแพทย์ตำบล 1 คน เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการจัดการ
 ศึกษาในตำบล ในการขยายการศึกษาและพัฒนาคุณภาพของการศึกษาเป็นไปอย่างเชื่องช้า
 เนื่องจากมีอุปสรรคมากมาย เช่น ขาดแคลนงบประมาณ ขาดแคลนครู ความยากจน และความ
 ไม่นสนใจของประชาชน ตลอดจนถูกกีดกันจากธรรมชาติ แต่ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการ
 ศึกษาในระยะนี้ก็มีมากมาย อย่างน้อยการศึกษาในระบบโรงเรียนช่วยเป็นสื่อในการใช้ภาษา
 กลางร่วมกัน กระจายความเจริญในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น และเป็นรากฐานสำคัญต่อ
 การพัฒนาการศึกษาไทยในระยะต่อไป

การจัดการศึกษาภาคบังคับระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2464 - 2484)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนิการจัดการศึกษาต่อจากพระ-
 บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464
 ขึ้น เพื่อบังคับให้ประชาชนทุกคนที่อยู่ในวัยเรียนได้เรียนหนังสือขั้นพื้นฐาน โดยประกาศบังคับ
 ใช้เป็นตำบล ๆ ไป ซึ่งรัฐสามารถขยายการศึกษาภาคบังคับได้ครบทุกตำบล ในปี พ.ศ. 2478
 การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทำให้เด็กหญิงมีโอกาสได้เล่าเรียนหนังสือเท่าเทียมกับ
 เด็กชาย การศึกษาส่งเสริมเน้นให้ผู้เรียนไปประกอบอาชีพอื่น โดยปรับปรุงเนื้อหาวิชา
 กำหนดไว้ในหลักสูตรมีวิชาคหกรรม วิชาเกษตร เป็นต้น ในช่วง พ.ศ. 2464 - 2484 ได้มีการ
 ปรับปรุงโครงการศึกษาชาติและประกาศใช้หลายฉบับ การปรับปรุงแก้ไขโครงการศึกษาชาติ
 เหล่านั้น แทบทุกฉบับจะสังเกตได้ว่าแก้ไขระบบชั้นเรียนระดับมัธยมสายสามัญและสายวิสามัญ
 (สายอาชีพ) โดยสนับสนุนเปิดโอกาสให้เรียนสายอาชีพได้ทุกระดับการศึกษา และไม่ใช้เวลา
 เรียนวิชาสามัญมากในชั้นตอนหนึ่งหรือระดับหนึ่งแล้วจะเปลี่ยนไปเรียนต่อทางสายอาชีพ นอก
 จากนี้มีการปรับปรุง กำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาให้ชัดเจน ซึ่งปรากฏในแผนการศึกษาชาติ
 พ.ศ. 2475 เป็นฉบับแรก จุดมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 เน้นเรื่อง
 การประกอบอาชีพและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความมั่งคั่งในด้านจริยศึกษา พุทธิศึกษา และผลศึกษา
 ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคนและการกำหนดจุดมุ่งหมายของแผนการศึกษาชาติในฉบับต่อ ๆ มา

ในปี พ.ศ. 2475 ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย จุดมุ่งหมายการให้การศึกษากำหนดเพื่อพัฒนาสังคม ส่งเสริมการปกครอง นั่นคือมีเป้าหมายขยายการศึกษาทางด้านปริมาณ เพื่อความมั่นคงในระบบการปกครองใหม่ ทั้งนี้จะสังเกตได้จากมีระบุไว้ในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ว่า ให้ราษฎรทั่วราชอาณาจักรสอบไล่วิชาประถมศึกษาได้จำนวนเกินกว่าครึ่งในเวลาไม่เกิน 10 ปี นับตั้งแต่วันประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 จากเป้าหมายการขยายปริมาณระดับประถมศึกษาดังกล่าว จึงเป็นผลให้การศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งกำหนดหลักสูตร 6 ปี (4 : 2) เปลี่ยนมาเหลือหลักสูตรเพียง 4 ปี คือ เรียนวิชาสามัญ 4 ปี ส่วนวิชาอาชีพ 2 ปี ตัดทิ้งไปโดยปริยาย ซึ่งปรากฏในระบบการศึกษาของแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 และในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 นี้ ได้กำหนดจุดมุ่งหมายพัฒนาประชาชนให้เป็นคนดีในสังคมประชาธิปไตย ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า "ให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาเพื่อจะได้ทำหน้าที่พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้โดยเต็มที่ และเพื่อทุกคนจะได้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ และตนเองตามหน้าที่"

การจัดการศึกษาในระยะนี้ ได้ปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติประถมศึกษาจากฉบับ พ.ศ. 2464 มาใช้ฉบับ พ.ศ. 2478 ซึ่งเป็นผลให้เกณฑ์เด็กมาเรียนได้รัดกุมขึ้น และยกคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น คือ ป้องกันหรือแก้ปัญหาเด็กขาดเรียน มีเวลาเรียนน้อยในรอบปี

ผู้รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายของชาติ และการจัดการศึกษาหลัง พ.ศ. 2475 ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศ ไม่มีหน่วยงานถาวรเป็นที่รวมแผนนโยบายการจัดการศึกษาของชาติ การพัฒนาการศึกษาจึงไม่ค่อยต่อเนื่อง จะมีเรื่องเกี่ยวกับทุกรัฐบาล (ซึ่งเปลี่ยนคณะรัฐบาลบ่อยมาก) มีนโยบายต่อเนื่องในแนวเดียวกัน คือ นโยบายขยายปริมาณผู้เข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา และสามารถขยายการศึกษาภาคบังคับได้ครบทุกตำบลใน พ.ศ. 2478 แต่ก็ไม่สามารถขยายปริมาณให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ (คือ ให้ประชาชนเกินกว่าครึ่งสอบไล่ได้ชั้นประถมศึกษา) ส่วนด้านคุณภาพยังไม่เป็นผลดีเท่าที่ควร

การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 - 2515)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จสิ้นลงใน พ.ศ. 2489 ประเทศไทยได้เป็นสมาชิกในองค์การสหประชาชาติและองค์การศึกษาระดับมัธยมศึกษาและวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ในระยะนี้ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือในด้านพัฒนาการศึกษาจากองค์การชำนาญพิเศษ ขององค์การสหประชาชาติอย่างมากทั้งในด้านการวางแผนการศึกษา โครงสร้าง หลักสูตร เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการปรับปรุงเข้าสู่รูปแบบการศึกษาสมัยใหม่หรืออาจกล่าวว่าเป็นยุคพัฒนาการศึกษาเข้าสู่สมัยใหม่ก็ได้ คณะผู้เชี่ยวชาญจากยูเนสโกได้เริ่มเข้ามาสำรวจ - บัญชีการศึกษาของไทยในปี พ.ศ. 2492 และมีโครงการปรับปรุงการศึกษาเป็นแบบแผนใหม่ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ในปี พ.ศ. 2494 การพัฒนาการศึกษาในระยะนี้ ในเรื่องการกำหนดแนวนโยบายจัดการศึกษาระดับชาติ ส่วนใหญ่จะได้อาศัยข้อมูลพื้นฐานจากผลการประชุมกลุ่มประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติในภาคพื้นเอเชีย ซึ่งถือว่าเป็นประเทศกำลังพัฒนาเหมือนกันแก้ปัญหา โดยมีองค์การยูเนสโกเป็นผู้ประสานงานดำเนินการประชุม เช่น การประชุมเรื่องการจัดการศึกษาที่เมืองการาจี ทำให้กลุ่มประเทศสมาชิกยอมรับปฏิบัติตามข้อตกลงในที่ประชุม คือ จัดชั้นเรียนระดับประถมศึกษาเป็น 7 ปี ส่วนในเรื่องการปรับปรุงแผนการศึกษาชาติหรือปรับปรุงหลักสูตรจะศึกษาแผนการศึกษาหรือหลักสูตรจากประเทศที่เจริญแล้ว เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการนำแนวความคิด ข้อมูลมาใช้ในการจัดการศึกษาในประเทศไทยนั้น มีลักษณะลอกเลียนแบบอย่างชัดเจน เช่น การกำหนดจุดมุ่งหมายในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 ได้ลอกเลียนแบบการกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาจากสหรัฐอเมริกา แต่มีใต้นำเทคนิควิธี กระบวนการเรียนการสอนมาใช้ในโรงเรียน เว้นแต่โรงเรียนที่อยู่ในโครงการทดลอง โรงเรียนทั่วไปยังใช้วิธีการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 กำหนดจุดมุ่งหมายการศึกษาให้จัดการศึกษาสนองความต้องการของสังคมและบุคคลไว้ แต่ในทางปฏิบัติมิได้สนองตอบต่อสังคมและบุคคลเลย

ผลการศึกษาด้านขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นเวลา 7 ปี โดยให้เด็กจำนวนประมาณ 20% ของมวลประชากรเข้าอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาตามแผนการจានี้ยังไม่บรรลุเป้าหมาย ในด้านคุณภาพการศึกษาได้ผลดีในกลุ่มโรงเรียนที่อยู่ในโครงการทดลอง แต่โรงเรียนส่วนใหญ่ของประเทศยังมีสภาพไม่แตกต่างไปจากเดิม และมีสภาพการศึกษาเช่นนี้สืบต่อมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2494 มาถึง พ.ศ. 2515 เป็นเวลาถึง 21 ปี

การจัดการศึกษาในแนวปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. 2516 - 2520)

หลังจากใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 มาเป็นเวลานานถึง 12 ปีนี้ รูปแบบการจัดการศึกษา หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียนส่วนใหญ่ทั่วประเทศไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เว้นแต่โรงเรียนที่เคยอยู่ในโครงการทดลองการสอนแผนใหม่ที่สืบเนื่องจากโครงการทดลองการสอนแผนใหม่ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อ พ.ศ. 2494 ในช่วงระยะเวลา 12 ปีอันยาวนานนี้ การจัดการศึกษามีได้สนองต่อความต้องการของสังคมและบุคคล ดังที่ใคร่บรูไว้ในจุดมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 การเรียนการสอนไม่ก่อให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การพึ่งตนเอง มั่นใจตนเอง ซึ่งเป็นผลเอื้อต่อการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน การศึกษาในขณะนั้นจึงก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการดำรงชีวิต สังคมต้องการให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงการศึกษาใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม แต่รัฐยังไม่มีการเคลื่อนไหวให้เห็นชัดที่จะแก้ไขปรับปรุงการศึกษาใหม่ จนกระทั่งมีเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นในประเทศในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 สังคมจึงฉือเอาบรรยากาศเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เป็นจุดเรียกร้องให้รัฐได้ปรับปรุงแก้ไขการศึกษาใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและการดำรงชีวิตของประชาชน รัฐบาลจึงดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ระบบโครงสร้าง เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ใหม่หมด การปรับปรุงแก้ไขการศึกษาในระยะนี้จึงเรียกกันว่า "การปฏิรูปการศึกษา" ซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่วรัฐบาลของ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2517 - 2518) เป็นต้นไป โดยจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน 3 คณะ ดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ซึ่งดำเนินงานเป็นผลสำเร็จ ได้ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2520 และประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้นให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและระบบการศึกษาของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ในปี พ.ศ. 2521

คณะกรรมการดำเนินงาน 3 คณะได้ดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ดังนี้ คณะกรรมการดำเนินงานชุดที่ 1 คือ คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ซึ่งมีหน้าที่พิจารณาเสนอแนวทางการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา โดยมี ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต เป็นประธานกรรมการ คณะกรรมการดำเนินงานชุดที่ 2 คือ คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาซึ่งมีหน้าที่วางแผนการปฏิบัติงานโดยอาศัยข้อมูล แนวทางจากคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ดร.นิพนธ์ ศศิธร) เป็นประธาน และคณะกรรมการดำเนินงาน

ชุดที่ 3 คือ คณะกรรมการร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 ซึ่งมี นายบุญสม มาตุน เป็นประธาน วิธีดำเนินงานเพื่อปฏิรูปการศึกษามาใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 นั้น คณะกรรมการทั้ง 3 คณะจะระดมความคิดจากผู้หลายสาขาอาชีพ ให้แสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางการจัดการศึกษาของไทยให้ถูกต้องตามที่เรากำลังต้องการจริง ใ้มีการวิเคราะห์วิจัยปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และแนวทางแก้ไข ตลอดจนพิจารณาการจัดการศึกษาของประเทศต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบด้วย ในขณะเดียวกันกับการสร้างแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520 ขึ้นใช้ รัฐได้แต่งตั้งคณะกรรมการสร้างหลักสูตร พัฒนาครูให้สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมดำเนินการเรียนการสอนได้ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร โดยการทดลองใช้หลักสูตรใหม่และอบรมฝึกปฏิบัติให้กับครูประจำการ โดยมีเป้าหมายให้การฝึกอบรมอย่างทั่วถึง

ฉะนั้น การพัฒนาการศึกษาในระยะ พ.ศ.2516 - 2520 จึงเป็นระยะปฏิรูปการศึกษา ซึ่งคนไทยได้ระดมกำลังความคิดสร้างระบบ แนวทางการจัดการศึกษาเป็นของไทยเอง โดยกำหนดปรัชญาการศึกษาว่า "การศึกษา คือ ชีวิตและสังคม" แนวความคิด รูปแบบการจัดการศึกษาของประเทศอื่น เป็นเพียงส่วนประกอบที่จะทำให้การปฏิรูปการศึกษาของไทยสมบูรณ์เหมาะสมยิ่งขึ้นเท่านั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถ้าจะวิเคราะห์การจัดการศึกษาของไทย ตามระเบียบวิธีการทางการศึกษาเปรียบเทียบแล้วพบว่า ในระยะเริ่มแรกของการจัดการศึกษาแบบในระบบโรงเรียนของไทย คือ นับตั้งแต่เริ่มใช้โครงการศึกษา พ.ศ. 2441 และโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 ตามลำดับนั้น จากประวัติการศึกษากล่าวไว้ว่า ไทยได้แบบอย่างการจัดการศึกษาของประเทศอังกฤษ และแผนการศึกษาของประเทศญี่ปุ่น จากการวิเคราะห์วิธีการนำมาใช้ในประเศไทยนั้น ไม่ได้นำมาใช้ในลักษณะลอกเลียนแบบตามระเบียบวิธีการทางการศึกษาเปรียบเทียบในระยะที่ 1 หรือที่เรียกว่าระยะขอยืม มาใช้ในประเศไทยเหมือนอย่างประเทศเพื่อนบ้านซึ่งตกเป็นอาณานิคมแก่ประเทศในทวีปยุโรป จะได้รับการศึกษาในรูปแบบของประเทศที่เข้าครอบครอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประเทศเหล่านั้นไม่มีอิสระในการเลือกแก่ประเทศไทยเป็นประเทศเอกราช จึงมีอิสระในการดำเนินการด้านการศึกษาของประเทศเองก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามในระยะเริ่มแรก ประเทศไทยน่าจะใช้วิธีจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนโดยวิธีการขอยืมรูปแบบการจัดการศึกษาจากประเทศอื่นมาใช้ก่อน ซึ่งเป็นวิธีการขั้นแรกของกระบวนการศึกษาเปรียบเทียบ แต่ไทยกลับใช้วิธีการนำรูปแบบการจัดการศึกษาในประเทศอังกฤษมาปรับให้สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย เด็กไทยซึ่งเป็นวิธีการขั้นที่ 2 ของกระบวนการศึกษาเปรียบเทียบ คือ "ระยะทำนายน" และโครงการศึกษา พ.ศ. 2445 ซึ่งเอาแบบอย่างการจัดการศึกษาของญี่ปุ่นมาปรับปรุงใช้ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกัน คือ ไม่เป็นการลอกเลียนแบบมาอย่างเห็นได้ชัด เป็นการนำมาประยุกต์ใช้

สำหรับการจัดการศึกษาของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งประเทศไทยได้จัดการศึกษาแบบมีระบบโรงเรียนมาแล้วเป็นเวลากว่า 50 ปี การพัฒนาการศึกษาจะเป็นวิธีทางการศึกษาเปรียบเทียบใน "ระยะทำนายน" หรือ "ระยะวิเคราะห์" ชัดเจนยิ่งขึ้น แต่กลับใช้วิธีขอยืมรูปแบบการจัดการศึกษาของประเทศอื่นมาใช้ในประเทศ เช่น โครงการศึกษา พ.ศ. 2494 ซึ่งลอกเลียนแบบมาจากการศึกษาของประเทศอังกฤษอย่างเห็นได้ชัด เช่น ลอกเลียนแบบจุดมุ่งหมายของการศึกษา (จุดมุ่งหมายของการศึกษามี 4 องค์ประกอบ คือ ทุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา) ลอกเลียนแบบการจัดระบบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา (การมัธยมศึกษาแบ่งเป็นสามสาย คือ มัธยมสายสามัญ มัธยมวิสามัญ และมัธยมสายอาชีพ) เป็นต้น และการปรับปรุงหลักสูตรระดับประถมศึกษาใน พ.ศ. 2498 ก็เช่นเดียวกัน ให้นำหลักการสอนแผนใหม่ ปรัชญาการเรียนการสอนของ จอห์น ดิว มาใช้ ซึ่งนำมาแต่เพียงทฤษฎี ไม่ได้นำวิธีการ

ปฏิบัติมาใช้ด้วย หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ นำแบบอย่างจากหลักสูตรประถมศึกษาในรัฐหนึ่งของประเทศสหรัฐอเมริกาไปใช้อย่างเห็นได้ชัด เช่น การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นต้น ในเรื่องดังกล่าวนี้ ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ ดร. กอสวัสดิ์พาณิชย์ เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2528 ดร. กอสวัสดิ์พาณิชย์ ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาไทย ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การนำรูปแบบการศึกษาจากต่างประเทศมาใช้ ดังนี้

โครงการศึกษา 2441 ไม่แนใจนักว่าจะลอกกันมาโดยตรง แต่อังกฤษเขามีประถมต้น ที่เรียกว่า Infant School มา Primary School อังกฤษมีประเด็นอันยาวนานว่าเรียนจบประถมศึกษาและจะได้เรียนต่อมัธยมศึกษาเมื่ออายุครบ 11 ปีบริบูรณ์ ที่เขาเรียกว่า Eleven Plus เป็นประเด็นเขา ผมเข้าใจว่า Infant School เขามี 3 ชั้น Primary School มีอยู่ 4 ชั้น ผมจำได้ไม่แม่นนัก การที่เราเอาอย่างอังกฤษก็มีตอนที่พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ท่านเป็นคนเอามา คราวนี้ 2441 มาจากอังกฤษ 2445 มาจากญี่ปุ่น ฉบับฉบับมือเป็นอีกฉบับหนึ่งซึ่งก็ไม่ได้แตกต่างกันอะไรมากนักในวาระสำคัญ จะว่าไปตามส่วนเราเอาอย่างอังกฤษที่เห็นได้ชัดจนเหลือเกิน คือ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 เราลอกแบบมาจากอังกฤษชัดเจน แบ่งมัธยมเป็นสามสาย มัธยมสามัญ มัธยมวิสามัญ มัธยมอาชีพศึกษา เหมือนกับอังกฤษเลย อายุก็ไล่เลี่ยกัน ความคิดก็อย่างเดียวกันหมด เขาวางรูปของการจัดไว้ประถมที่มี มัธยมที่มีของเราตามเขาเลย แต่โครงการ พ.ศ. 2441 ผมคิดว่าคงจะต้องเอามาปรับ เพราะเจ้าพระยาพระเสด็จฯ ท่านเป็นคนมีสติปัญญาสูง มีความสังเกตดีมาก และตัวท่านเองเป็นคนที่รู้เรื่องเมืองไทยค้อย่างประหลาด ซึ่งตามประวัติของท่าน ท่านไปอยู่เมืองนอกนานเอาการทีเดียว พอท่านกลับมาเมืองไทย ท่านก็มาทำเรื่องของเมืองไทย ท่านแต่งหนังสือหลเมืองดี แสดงให้เห็นว่าท่านรู้เรื่องเมืองไทยเป็นอย่างดี รู้จักวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างดี เป็นของแปลกมาก ท่านเป็นไทยอย่างดี ผมจึงคิดว่าท่านคงแล้วปรับ ท่านคงไม่ได้ลอกมาทั้งหมด น่าจะได้นำมาปรับแล้ว¹

¹สัมภาษณ์ ดร. กอสวัสดิ์พาณิชย์, รองประธานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
14 มีนาคม 2528.

สำหรับการปฏิรูปการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม (แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520) นี้ ประเทศไทยไม่ได้ใช้วิธีลอกเลียนแบบจากประเทศใด แต่ใช้วิธีศึกษาวิเคราะห์และทำนาย การจัดการศึกษาของประเทศต่าง ๆ โดยเชื่อว่า การศึกษามีความสัมพันธ์กับพื้นฐานทางสังคม สภาพเศรษฐกิจ และการเมือง ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาในสังคม ฉะนั้น การปฏิรูป การศึกษาในช่วง พ.ศ. 2517 - 2520 จึงน่าจะอาศัยระเบียบวิธีทางการศึกษาเปรียบเทียบ ใน "ระยะทำนาย" และวิธีการใน "ระยะวิเคราะห์" ด้วย

การใช้ศาสตร์การศึกษาเปรียบเทียบมาช่วยในการพัฒนาการศึกษา ช่วยทำให้มองเห็นปัญหาพื้นฐานการศึกษาของตนเองได้อย่างกระจ่างชัด เป็นแนวทางแก้ปัญหาและปรับปรุง การศึกษาได้ตรงเป้าหมาย เพราะการศึกษาข้อมูลทางด้านการศึกษาที่รวบรวมมาเพื่อคิด ย่อม ทำให้สามารถวิเคราะห์ ค้นหาแนวความคิด สภาพสังคม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และการ เมืองของประเทศในระยะนั้น ๆ ได้ ซึ่งมีผลกระทบไปถึงการจัดการศึกษาด้วย วามมีผลดีหรือล้มเหลวอย่างไร อันเป็นหนทางที่จะแก้ไขหลักเลี้ยงในการจัดการศึกษาในอนาคต

ด้วยประโยชน์ของการศึกษาเปรียบเทียบดังกล่าวแล้ว การปรับปรุงปฏิรูปการศึกษา พัฒนาการศึกษาจึงจำเป็นต้องอาศัยศาสตร์การศึกษาเปรียบเทียบมาเป็นหลักการใช้พิจารณา หลากทางพัฒนาปรับปรุงการศึกษาให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งจะช่วยให้ลดความสูญเสียเปล่าทางด้าน การศึกษาอย่างได้ผลด้วย

ขอเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่า จะวิเคราะห์การจัดการศึกษาภาคบังคับของ ไทยเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญของการนำศาสตร์การศึกษาเปรียบเทียบมาใช้ ประโยชน์ในการปรับปรุงหรือปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเชื่อว่าจะได้แนวทางแก้ไขปัญหาที่โคศล สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และการดำรงชีวิตของคนในสังคมได้อย่างดี อนึ่ง การ ศึกษาที่มีลักษณะเป็นกระบวนการซึ่งต้องอาศัยเวลาและความต่อเนื่อง ติดตามผล ตลอดจน ทรัพยากร เช่น คน เงิน และวัสดุอุปกรณ์อย่างเพียงพอ จึงจะทำให้การศึกษาเจริญก้าวหน้า บรรลุเป้าหมายได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา บางประการ ดังต่อไปนี้

1. เนื่องจากการจัดการศึกษา ในแต่ละระดับย่อมต้องอาศัยเวลาดำเนินการอย่าง ต่อเนื่อง มีการติดตามผลเป็นระยะ ๆ ฉะนั้น เมื่อเปลี่ยนผู้บริหารงานการศึกษาใหม่ จะเป็น ระดับรัฐมนตรีหรือระดับกระทรวงก็ตาม ควรจะได้ศึกษาถึงงานในอดีต และงานที่กำลังทำอยู่ อย่างลึกซึ้งและจริงจัง แล้วนำมาปรับปรุงให้เข้ากับนโยบายใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องเริ่มงาน ใหม่ทุกเรื่องไป

2. หน่วยงานที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาทุกสังกัด ควรมีนโยบายให้ใช้ ทรัพยากรร่วมกันอย่างชัดเจน และมีความคล่องตัวในการปฏิบัติ มีนโยบายในการประสานงาน ร่วมกันอย่างใกล้ชิด ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ในด้านการใช้ทรัพยากรร่วมกันใน ขณะที่บางโรงเรียนขาดแคลน แต่บางโรงเรียนมีทรัพยากรบริบูรณ์เกินพอ เป็นต้นว่า ครู วัสดุ อุปกรณ์ และรวมถึงที่สถานีเทคโนโลยีในทุกสังกัด ซึ่งควรจะรวมพลังเพื่อการนิเทศการศึกษาในระดับ โรงเรียนในสังกัดต่าง ๆ เพื่อให้มีคุณภาพ และมีมาตรฐานการศึกษาอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน

3. ควรทำการวิจัยในเรื่องของการจัดการศึกษาภาคบังคับ ต่อจากปี พ.ศ. 2520 จนถึงปัจจุบัน ในเรื่องของ นโยบาย โครงสร้าง ปัญหา อุปสรรค และผลสำเร็จของการจัด การศึกษาภาคบังคับ

4. ควรทำการศึกษาและวิเคราะห์หาแนวทางที่เหมาะสมกับสังคมไทย ในการจัด การศึกษาภาคบังคับให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6

5. ควรศึกษาถึงความจำเป็น และความต้องการที่จะยกระดับความรู้พื้นฐานของ ประชาชน คือ การศึกษาภาคบังคับให้สูงขึ้นจากการศึกษา 6 ปี เป็นการศึกษา 9 ปี

คู่มือวิทยานิพนธ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย